

Våga tänka nytt!

Tal vid Allkristet möte 6 maj 2017 i Skara stift

Inledning

”Våga tänka nytt!” Det är en mycket utmanande rubrik. Tänker Gud nytt? Ja, hela tiden, om Gud nu tänker över huvudtaget! Gudsvinden talar ett levande skaparord och det blir till. Vi talar och namnger företeelser omkring oss och skapar därmed klarhet i tillvaron. Att tänka nytt är att skapa mening i en tillvaro som hela tiden förändras. Det är vår kallelse om vi ska representera Gud för varandra som heliga och barmhärtiga och det är inget som är bekvämt. I Uppenbarelseboken 21:5 läser vi att personen som sitter på tronen säger ”Se jag gör allting nytt!” Det är en uppmaning till oss, men vågar vi det? Vi vet ju att profeter stenas och inte blir erkända i sina egna sammanhang och martyrer har vi gott om. Det verkar alltså vara lugnast med *status quo*, att göra som vi alltid gjort och bevara tryggheten. Utmaningen ligger i om vi tar emot Guds skaparande och gör den till ett med oss själva och därmed både vågar tala och handla med total frimodighet, med *parrhesia*, som det heter på grekiska i de nytestamentliga texterna.

När vi i år högtidlighåller reformationsminnet så tittar vi på de reformer och förändringar som ägt rum under kyrkohistorien. De är många och långt ifrån bara det som hände kring Martin Luther på 1500-talet. Han spelade visserligen en avgörande roll för kyrkohistorien i Europa och så småningom i hela världen, men han var del av en lång tradition av reformatorer och reformer i den kristna gemenskapen. Det är bra att vi påminner oss om den grundläggande utmaningen för all kristen gemenskap, nämligen att kyrkan alltid bör vara i ständig reform, *ecclesia semper reformanda est*. Det är något som påven Franciskus upprepar i så gott som allt han säger och skriver. Det var således inte så märkligt att han valde att komma till Lund för att inleda reformationsminnet 31 oktober förra året även om det samtidigt var revolutionerande sett ur ett ekumeniskt och kyrkohistoriskt perspektiv. Allt bottnar i den uppmaning jag nu ska lägga ut, nämligen att våga tänka nytt.

Inför reformationsminnet hade ett gemensamt dokument tagits fram av det katolska enhetsrådet och Lutherska världsförbundet, *Från konflikt till gemenskap*, 2013. Det är banbrytande såtillvida att båda parter skriver en smärtsam historia tillsammans och även belyser det som fortfarande skiljer kyrkofamiljerna åt. Dokumentet är också revolutionerande för det vänder sig till alla oss vanliga troende och vill att vi gör ekumenik på lokalplanet. Dokumentet ger oss många redskap för att vi själva ska skapa enhet. Det som kan begränsa oss är bara vår feghet och bristande kreativitet. I det gemensamma uttalandet

mellan påven och Lutherska Världsförbundets ordförande, biskop Munib Younan, uppmanas vi att vara djärva och använda vår fantasi. Och i dokumentet från 2013 räknas fem imperativ upp som vi ska förverkliga. Jag ska här stanna vid det fjärde av dem, nämligen att vi gemensamt på nytt upptäcker kraften i Jesu Kristi evangelium för vår tid. Det om något är att våga tänka nytt!

För att tänka nytt måste vi *minnas* vår tro på två sätt. Vi ska samtidigt minnas historien och framtiden i nuet. Både historien och framtiden, teologiskt eskatologin, är revolutionerande, subversiva, för de kastar om vår världsordning eller borde i alla fall kasta om vårt sätt att tänka. Vi kallar det för det *subversiva minnet* och den *subversiva eskatologin*. Om vi handlar efter minnet i båda fallen leder det till ett mycket obekvämt liv, inte minst inom våra kyrkostrukturer. Men det handlar också om en så kallad dogmutveckling, en utveckling av själva den kristna läran, det vill säga själva innehållet i vår tro. När det subversiva minnet och den subversiva eskatologin tillåts att ta form vare sig det gäller i form av en ny organisatorisk struktur eller en uppdaterad trossats, så förlorar många sin makt och då blir det obekvämt att lyssna till skaparanden. Det blir obekvämt att vara profeten ... Hela tiden måste vi påminna oss Jesu ord till sina lärjungar som kämpade efter att sitta på hans högra och vänstra sida: ”Så är det inte hos er!”¹

Det subversiva minnet av historien och av framtiden

Om vi ska våga tänka nytt, våga reform både av oss själva och av kyrkan som gemenskap, fordras att vi kan leva i spänningsfältet mellan det historiska och det eskatologiska minnet, att vi är kreativa i nuet. I 1917 års översättning läser vi i 2 Kor 6:2 ”Nu är den välbehagliga tiden, se nu är frälsningens dag.” I detta nu kan vi alltid vända om och ta ut en ny färdriktning utan att gräma oss över det som varit. Att vara kristen innebär att vara realist i nuet och att gå in i tillvaron precis sådan den är. Där kan vi göra skillnad. I en drömtillvaro eller i ohälsosam ånger fastnar vi antingen i illusioner eller i en handlingsförlamande bitterhet.

Som kristna ska vårt handlande födas i minnet av två historiska händelser. Det ena handlar om Israels folks uttåg ur Egypten, om befrielsen från slaveriet under en tyrannisk härskare. Men låt mig omedelbart säga att även om folket levde i förtryck och slaveri så hade de mat för dagen, de hade trygghet och de visste vad de kunde förvänta sig av morgondagen. Deras *status quo* var bekvämt även om det var helt ofritt. Inte för att Mose hörde till de mest övertygande folkliga befrielseledare, men han fick i alla fall folket att lämna bojorna och köttgrytorna och vända sig mot ett möjligt förlovat land i fjärran.

¹ Mark 10:43

Denna befrielse firar våra judiska bröder och systrar alltsedan den ägde rum. Och nej, det var säkert ingen storslagen revolutionär skara som tågade fram genom Röda havet, snarare en grupp trashankar som satt sin tillit till ett orimligt löfte som inte heller Mose visste om han skulle kunna locka folket med i längden. Men man minns den där dagen när man faktiskt blev fri, när kraven och ansvaret ännu inte gjort sig alltför påminna i öknens karghet. Och man firar den år efter år i hopp om att det kanske ändå en dag ska bli bättre. För varje år blir befrielsen allt större och man får kraft att faktiskt också ta ansvaret i öknen och med åren kan man befria sig från ytterligare förtryck och avgudar. Minnet av det som en gång hände blir subversivt. Man får sin självförståelse genom befrielsen både som individ och folk och religiös gemenskap. Och självförståelsen som ett befriat folk håller genom årtusendena och kan bli gnistan till nya befrielser.

Den kristna historien börjar också med en befrielse och med samma utmaningar om än med andra förtecken. Det som gör att vi kallar oss kristna är att vi grundar vår tro och gemenskap på en *förlorad kropp*. Han som hade givit en liten grupp män och kvinnor hopp om att Guds utvalda folk skulle bli det de enligt traditionen såg sig kallade till att vara, nämligen ett upprättat folk med en tro som inte sålde sig till ockupationsmakterna. Han som kallades Jesus blev dömd och avrättad som den värsta brottslingen och de närmaste hade fejt övergivit honom, utom några kvinnor och lärjungen som han älskade. Det var ett nesligt slut och därtill kom att kroppen gått förlorad.

Och så finns Jesus plötsligt där igen – och ändå inte. Varje gång någon av dem försöker gripa tag i honom är han bara borta. De kallas att gå till Galiléen, tillbaka till vardagen och möta honom där. Och de vet verkligen inte vad de ska tro, för det är han och ändå inte han, och så är han försvunnen igen. Snart nog finns inte heller den där märkliga närhetsupplevelsen kvar och den lilla skaran tvingas se på varandra istället. En dag, inspirerade av Guds skaparande, gudsvinden som talar och skapar i ett nu, får de visshet om att de ska lyssna till varandra och se på varandra och bryta brödet med varandra. Då tar den uppståndne form mitt ibland dem, i var och en av dem. Då blir de kristusansiktet för världen. De ritualiserar det i att genom dopet dö och uppstå med Jesus Kristus, denne Messias som Gud lovat sitt folk. Kroppen är återfunnen i gemenskapen och i varje enskild person – men först när de släppte taget om Jesu fötter, när de låter Gud leva vidare i dem själva, låter Gud göra något nytt. Detta minns vi och gestaltar subversivt i varje gudstjänst och i varje nattvard som vi firar.

Och ändå är vi kvar i öknen. Det förlovade landet tog inte form som man hade förväntat sig. Man kunde inte längre avlasta ansvaret på Jesus. Som döpta återfick man ansvaret och blev myndigförklarad. Och även om Jesus var en historisk person så skiljer sig berättelserna om honom på ett sådant sätt att vi

inte heller kan kodifiera ett detaljerat beteende. Evangelierna lämnar snarast efter sig ett slags *ethos*, ett förhållningssätt som måste konkretiseras i varje tid och på varje enskild plats. Vi fräntas således inte ansvaret att gestalta Kristusansiktet och måste göra jobbet själva, generation efter generation.

Innan jag går vidare låt mig ge erkännande till de teologer som myntat de två begrepp jag nu har använt mig av. Det subversiva minnet tillskriver vi dominikanen Marie-Dominique Chenu (1895 – 1990)² och att kristendomen är grundad på en förlorad kropp har formulerats av jesuiten Michel de Certeau (1925 – 1986)³.

Vad är då det eskatologiska minnet, det vill säga minnet av framtiden, av Guds löfte till oss? Nuets är själva ökenvandringen och det ska vi återkomma till. För Mose och den lilla folkskaran från Egypten var minnet om framtiden det förlovade landet som avtecknade sig i fjärran. Ingen når fram dit, så gjorde inte heller Israels folk. Det förlovade landet är lite av en utopi, men en kreativ sådan, ett löfte som vi själva ska förverkliga här och nu. Det goda samhället är något i ständig tillblivelse, inget som någonsin helt och fullt blir färdigt.

Ibland är det lätt att läsa de bibliska berättelserna om paradiset eller om en ny himmel och en ny jord som något som skulle ligga framför oss. Så är inte fallet, paradiset ligger bakom oss, så tillvida att det är något vi minns som något absolut gott. Samtidigt är det eskatologiskt, det ligger utanför tiden, eller hellre i tidens djupdimension. Det är minnet av något vi kan sträva efter och gestalta konkret – om vi vill. Om vi vill lyssna till Guds skaparande och följa henne.

Framtiden är okänd och vi har fått förmågan att vara Guds medskapare av densamma. Men vi måste själva tolka och välja vad vi ska göra. Vi är myndigförklarade och måste ta ansvar. Och det är inte självklart. Här finns ogräset blandat med vetet, här finns de som ifrågasätter och anklagar oss, här börjar tvivlet på vad som är gott. Åklagaren, eller anklagaren, bibelns Satan eller djävul, viskar ständigt i vårt öra. Eskatologin bör uppfattas som ett minne av eller påminnelse om Guds löften. Eskatologin är ett slags socialt, relationellt och politiskt program som fungerar som vägmärken för vad vi kan eller till och med skall göra, om vi vågar tänka nytt.

Nuets utmaning: öknen och den tomma graven

När Mose och den lilla folkskaran skulle ta ansvar för sig själva i öknen infann sig tvivlet och folkets anklagelse mot Mose. Hade han lurat dem? Folket ville

² Duquesne, Jacques, *Un théologien en liberté, Jacques Duquesne interroge le Père Chenu*, Centurion, 1975 ; p. 62

³ *The Mystic Fable*, vol 1, University of Chicago Press, 1992

frånhända sig ansvaret och återvända till magiska avgudar och allra helst till köttgrytorna i Egypten. Mose ifrågasattes. Han som hade velat ge folket frihet och ett vuxet ansvar.

Och vi kristna har för länge sen glömt att vi alla, var och en, utrustats med en frimodig skaparande. Att representera Gud och vara döpta till Kristus, vad får det för genomslag under vår egen ökenvandring? Vi skjuter gärna ansvaret på någon annan, på prästen, biskopen eller teologen eller på politikerna och maktavarna. Vi tar gärna emot köttgrytorna, men helst utan personlig ansträngning. Så har det alltid varit och så får det gärna förbli! Tänka nytt – nej, det är för obekvämt.

Hur ser Kristi ansikte för världen ut egentligen? Vad är det våra medmänniskor ser? De ser ett skamfilat, splittrat, sårat och ofta nog maktfullkomligt ansikte. Vi har lyssnat på det diaboliska, det som ordagrant ”kastar isär och splittrar”. Vi har inte följt Andens uppmaning att göra och tänka nytt som Guds representanter och Kristi ansikte i dag.

Om det subversiva minnet och den subversiva eskatologin ska mötas i ett kreativt nu och ta form på vår ökenvandring krävs frimodighet och djärvhet och att vi tar ett fullvuxet ansvar, både religiöst och politiskt. Då kan evangeliet bli kraftfullt i vår tid. Att leva evangeliets *ethos* måste i dag leda till en dekonstruktion och en nyskapelse av både innehåll och uttrycksform för vår tro. Vi måste riva ner det som hindrar oss att tänka nytt och bygga upp det som ger oss trovärdighet som kristen gemenskap i världen i dag. Inom teologin kallar vi det för dogmutveckling. Kardinalen och den salige John Henry Newman (1801 – 1899) definierade det som att för att förstå en betydelsefull och meningsbärande idé så måste den förändras för att förbli densamma, det vill säga för att bevara sin ursprungliga, subversiva kraft.

Den judisk – kristna traditionen utgörs av en upp till fyra tusen års tolkad erfarenhet av gudomliga och mellanmänniskliga relationer. Erfarenheten, minnet, är en ständigt tolkad verklighet och inget som traderas som ett musealt föremål. Traditionen är levande eller så är den inte alls. Traditionen är heller varken helt ren och god utan fylld av tvetydigheter, kamp och lidande. Vår uppgift är att ge den ett innehåll och en mening som talar till vår samtid. Om traditionen blir till dogmer eller fastlagda och absoluta ”sanningar” tappar den sin meningsskapande inspiration och dör. Det subversiva och levande minnet är det som binder ihop historien och framtiden i ett kreativt nu.

Sammanlänkningen av dåtid, nutid och framtid kan illustreras av pilgrimsvandringen som också är en bild för en levande tradition. Under vandringen rör vi oss långsamt framåt. Kyrkan som sådan betecknas ofta som ett

pilgrimsfolk på väg där själva vandringen är förmedlandet likaväl som upptäckten av nya troserfarenheter längs med vägen. Vallfärden är en fruktbar symbol för vad levande tradition är. När vi vandrar i en helig geografi, till platser som påminner oss om existentiella skeenden i mänsklighetens troshistoria, men också till platser som är heliga i vår egen personliga historia, gör vi tre saker samtidigt.

Först återknyter vi till ett skeende eller tolkning av en händelse i vår kollektiva eller i vår personliga historia. Vi återerövrar historien utifrån ett nytt perspektiv, vi har gjort nya erfarenheter i vårt liv som leder oss till en ny tolkning av historien som i sin tur ger ny mening åt våra liv. När vi vandrar kan vi inte förlora kontakten med underlaget, här har generationer vandrat före oss och vi går i deras spår och tar del av deras erfarenheter.

Vi måste också förhålla oss till nuet, känna hur marken har förändrats, hur landskapet fått ny form, se vad människor som bor på platsen har skapat nytt, sedan vi var där senast eller sedan ett helgon var där eller någon annan person som blivit avgörande för oss. Vi måste återerövra hela historien, inte bara en liten välkänd bit av den, och vi måste erkänna den kreativitet som omskapat platsen. Denna omtolkning av både det förflutna och nuet väcker vår egen skaparförmåga, väcker vår vilja att förvandla det som fortfarande inte har berörts av det glada budskapet, av frihet och befrielse.

Till sist väcker återerövrandet av en nytolkad historia och erfarenheterna här och nu hoppet om vad som är möjligt att göra. Traditionen, förmedlandet och återerövrandet, har givit upphov till en förnyelse som både är rotad i historien, nuet och framtiden. När vi är på vandring, lämnar vi vårt eget fotavtryck på marken. Vi gör vägen meningsfull på nytt, med nya medel, upptäckter och erfarenheter som nästa generation får ta del av som historia.

Först när alla dessa tre aspekter hålls ihop är det fråga om en levande tradition. Först då får historien och nuet en djupdimension, sätts in i något som är bortom tiden, i ett evighetsperspektiv. Här ser vi också att bibeln, Guds Ord, i sig är tradition. Somligt har inte längre någon relevans och måste lämnas åt sidan som förtryckande normer och förlegade kulturella mönster. Och den som leder vandringen i tiden som ett levande tecken på tidens och vandringens djupdimension eller evighetsdimension är Anden själv, den skapande gudsvinden som talar och därmed urskiljer konturerna i dunklet. Men Anden skänker ingen trygghet utan förväntar sig medskapare utan tungt bagage. Tron är en skatt som blir rikare ju mer den förmedlas, traderas, och som blir lättare att bära ju mer rotad den är i mänsklighetens hela troshistoria och ju mer integrerad den är i oss själva. Troshistoriens fulländning ligger inte i det förgångna utan i horisonten som avlägsnar sig ju mer vi närmar oss den. Den ligger i det

förlovade landet eller i den återfunna kristuskroppen i oss själva och i gemenskapen.

De kristna är kallade att i nuet vara ett kristet paradig, i politik, ekonomi, kultur och inte minst inom den kyrkliga institutionen själv. Bibelberättelserna talar klarspråk och vi är kallade att förverkliga det paradig som bäst utmärker gudsriket. Vad gör vi åt lönesättning och värdering av arbetsinsatser? Gud ger samma lön åt de som arbetat en timma som åt de som arbetat tolv ... Klär vi en tanklös slarver i kungliga kläder och slaktar gödkalven när han utblottad kommer hem ...? Vilka får delta i tidernas mest revolutionära måltid, i eukaristin? Vilka är våra skatteindrivare och syndare? Att vara ledare innebär inte att härska utan att tjäna, att smutsa ner händerna och våga leva i en mångtydig verklighet. Om det kristna paradigmet tas på allvar kan inte de invanda mönstren av härskartekniker, avund, egoism, revirtänkande, protektionism och karriärism följas: ”Så är det inte hos er!”

Den kyrkliga gemenskapen har historien igenom varit anfrätt av både misstänkliggörande och angiveri och inte sällan dominerats av en tystnadens kultur. Det har lett till kyrkosplittringar men också bokstavligen tillintetgjort och dödat enskilda individer. Profeter fortsätter att stenas överallt i de kyrkliga gemenskaperna även om metoderna blivit mer raffinerade. Vi måste sluta att vara rädda, rädda för befrielsens och den förlorade kroppens eller den tomma gravens konsekvenser. Skaparanden gör oss till ansvarstagande och kreativa pilgrimsvandrare i öknen.

Kyrkostrukturer och sammanhållning

Biskopsrollen i den första kristna gemenskapen var att fungera som tillsyningsperson, att se till att de troende verkligen var ett kristusansikte för världen. Rollen behövs och borde inte vara annorlunda i dag, men den ska inte utföras med makt utan med auktoritet. Auktoritet som betyder att få andra att växa som människor. Biskopen är rösten för den förföljde profeten och rösten för den som ingen har. Biskopen borde vara en rättfärdighetens megafon som vågar tänka, säga och göra nytt för att världen ska tro. Här måste både revir i form av kyrkogränser och maktanspråk inåt gemenskapen ges upp.

Tecknet på att det kristna paradigmet efterföljs sker när nattvarden firas som den revolutionära måltid den är. Då kan ingen uteslutas och alla är inbjudna. Meningen med nattvarden, var att konkret visa att det himmelska gästabudet firades här och nu. Själva liturgin, ordagrant ”folkets handling”, skulle transcendera såväl nuet, vår aktuella livssituation, historien, nattvarden i relation till Jesu instiftande av densamma, och framtiden, det himmelska gästabudet. Det

liturgiska skeendet placerar oss i ett evigt nu och transcenderar den förhandenvarande tillvaron. Nattvardsskildringarna i Nya Testamentet är fåordiga och ”matter of fact”. Vi får gå till profeten Jesaja för att ge färg och form till nattvardens innehåll och betydelse. ”Herren Sebaot skall på detta berg hålla gästabud för alla folk, ett gästabud med feta rätter och starkt vin, med feta, mustiga rätter och starkt, klarat vin. På detta berg skall han utplåna den slöja som höljer alla folk, det dok som skyler alla folkslag. Han skall utplåna döden för alltid. Herren Gud skall torka tårarna från alla kinder och göra slut på sitt folks förnedring överallt på jorden. Herren har talat. Den dagen skall man säga: Se, detta är vår Gud, den räddare vi hoppades på. Detta är Herren som vi hoppades på, låt oss jubla av glädje, han kom till vår räddning” (Jes 25:6-9).

Nu ska vi möta Gud i Kristus, den Uppståndne, ansikte mot ansikte, vi ska se Gud, utan att förgöras. Döden är utplånad och tvetydigheterna borta. Nattvardsfirandet är ett ögonblick av helhet och enhet, av fullkomlighet. Det kristna paradigmet handlar om att de kristna ska gestalta detta i sin egen samtid, gestalta nuets, historiens och framtidens djupdimension i verkligheten, religiöst och politiskt. Låter vi nattvardens materia och gester transcendera nuets påtaglighet? Blir det en enhetens måltid för alla människor? Här avslöjas vår tro eller icke-tro, vår enhet eller splittring, om vi är en levande symbol för världen eller något diaboliskt. Här avslöjas om vi vågar tänka nytt och göra nytt. Det är vi själva som har ansvaret.

Sr Madeleine Fredell OP
